

Андрусяк Н. О., кандидат економічних наук, доцент, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

ORCID ID: 0000-0001-8939-7750

e-mail: andrusiak.n@gmail.com

Пріоритети забезпечення еколого-економічної конкурентоспроможності регіонів

У статті проаналізовано основні складові еколого-економічної конкурентоспроможності регіонів, котрі можуть бути визнані основними пріоритетами їх розвитку. Автором обґрунтовано ключові блоки управління еколого-економічною конкурентоспроможністю регіону, до яких віднесено: екологічний менеджмент; фінансово-кредитні механізми; екологічний аудит та екологічний маркетинг. Обґрунтовано, що забезпечення еколого-економічної конкурентоспроможності здійснюється за рахунок розвитку екологічної складової та економічної частини у їх взаємному поєднанні. Забезпечується це шляхом інноваційного розвитку виробничих процесів, процесів відновлення екосистеми та структуризації інститутів управління та інструментів, що будуть застосовані в даному процесі.

Ключові слова: екологія; економіка; конкурентоспроможність; регіон; розвиток; управління.

Andrusyak Natalia, PhD (Economics), Associate Professor, Cherkassy National University named after Bohdan Khmelnytsky, Cherkassy, Ukraine

Priorities for Ensuring the Ecological and Economic Competitiveness of the Regions

Abstract. Introduction. *The ability of a region's economy to function effectively in harmony with the ecosystem shapes its potential for further development and, accordingly, is an element of its competitiveness. The main trends in the development of the economy of the regions of Ukraine indicate the further irrational use of their natural resource potential. On the one hand, there is an imbalance in their use, and on the other - there is a need to develop programs and mechanisms for attracting natural resources to economic circulation on the basis of an ecological and economic approach. The overexploitation of certain types of natural resources requires a revision of the priorities for their use in the industries of the region and the development of clear strategies for managing regional development.*

Purpose. *The article analyzes the main components of ecological and economic competitiveness of regions, which can be recognized as the main priorities of their development. The author substantiates the key blocks of management of ecological and economic competitiveness of the region, which include environmental management, financial and credit mechanisms, environmental audit and environmental marketing.*

Results. *It is substantiated that ecological and economic competitiveness is ensured by the development of the ecological component and the economic part in their mutual combination. This is ensured through the innovative development of production processes, ecosystem restoration processes and the structuring of management institutions and tools that will be applied in this process. The key parameters of an ecologically positive image of a region should be indicators of its competitiveness growth taking into account environmental factors.*

The ecological criteria of regional competitiveness serve as an important component of the integral indicator of the competitiveness of territorial units of micro and meso levels. The development of such criteria depends on the understanding of the region as a micro-state structure, territorial system formation and quasi-corporation. The first one involves the search for criteria of environmental competitiveness in the system of indexing the environmental sustainability of a territory, the effects of equity funds on environmental sustainability and competitiveness. The second approach appears to be a significant reduction of the first, when specific positions of regions are determined on the basis of anthropogenic transformation factor. When perceiving a region as a quasi-corporation, it is advisable to base the model on the regional economic complex as a set of four interacting blocks.

Conclusions. *The result of such interaction is the environmental parameters of competitiveness of opportunity, which are manifested in the technologies of production, financing and sale of products.*

Keywords: ecology; economy; competitiveness; region; development; management.

JEL Classification: O 18.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання екологічні аспекти економічних процесів часто стають ключовими: закриваються деякі виробництва, змінюються стандарти та норми експорту продукції, модифікуються технологічні процеси тощо. Здатність економіки регіону ефективно функціонувати в гармонії з екосистемою формує її потенціал подальшого розвитку, а відповідно є елементом її конкурентоспроможності. Основні

тенденції розвитку економіки регіонів України свідчать про подальше нераціональне використання їх природноресурсного потенціалу. З одного боку, є дисбаланс при їх використанні, а з іншого – існує необхідність у розробці програм та механізмів по залученню природних ресурсів у господарський обіг на основі еколого-економічного підходу. Надмірна експлуатація окремих видів природних ресурсів потребує перегляду пріоритетів їх використання в

галузях економіки регіону та розробки чітких стратегій управління розвитком регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Екологічні проблеми та концептуальні засади конкурентоспроможного розвитку регіону висвітлені в роботах вітчизняних та іноземних вчених В. Бакуменка, П. Балантайна, О. Балацького, Б. Буркинського, О. Веклич, В. Вернадського, О. Врублевської, Т. Галушкіної, П. Гамана, В. Гусєва, В. Євтушевського, С. Забеліна, Т. Іванової, Д. Кортена, Д. Медоуза, Л. Мельника, Х. Норберг-Ходжа, Н. Павліхи, О. Прокопенко, Н. Реймерса, О. Садченко, І. Синякевича, О. Теліженка, С. Харічкова, Л. Хенса та багатьох інших, які сформували теоретичне підґрунтя для подальших досліджень.

Формулювання цілей дослідження. Метою даного дослідження є формулювання пріоритетних напрямків розвитку еколого-економічної конкурентоспроможності регіонів як комплексу взаємопов'язаних задач по досягненню бажаних характеристик всієї системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Саме в антропогенних регіонах підвищуються екологічні параметри міжрегіональної конкурентоспроможності й одночасно параметри екологічної конкурентоспроможності скорочуються внаслідок посилення деструктивної дії на середовище (засмічення, викиди та тому подібне). Як наслідок, виникає потреба виділення в системі «природа – суспільство – господарство» особливої четвертої підсистеми – екологічної мережі. Більшість дослідників екопроблем під останньою розуміють впорядкування територіальної структури природних ландшафтів, характер їх чергування з урбанізованими територіями, агроландшафтами, промисловими зонами й транспортними комунікаціями [1, с. 151]. Аналогічне трактування такої мережі є в ряді законодавчих актів. Згідно з положеннями Закону України «Про екологічну мережу України» базовими структурними елементами екомережі виступають: природні регіони, природні коридори, буферні зони, а також слабо порушені природні комплекси, що характеризуються вищими конкурентними позиціями внаслідок значного збереження природо-ресурсного потенціалу, його різноманітності й сталості середовища.

Інші екологічні критерії враховуються при визначенні конкурентоспроможності регіону як квазікорпорації. У цьому випадку господарський комплекс регіону зіставимо з потенціалом ТНК. Проте розроблені методики оцінки екологічного компонента конкурентоспроможності ТНК не можуть бути цілком використані через явні відмінності управлінського і територіально-господарського характеру. Різним є характер екологічної діяльності: на регіональному рівні він ширший і тісно пов'язаний з національними регуляторами.

Успішність еколого-економічної діяльності в цьому випадку залежить від чотирьох структурних блоків. Це, перш за все, екологічний менеджмент, на основі якого

здійснюється планування, організація й управління всіма видами екологічної діяльності. Через розпиленість суб'єктної господарської бази регіону всі три управлінські функції повинні координуватися адміністративними структурами. На них же покладаються функції контролю. Конкурентні переваги визначаються наявністю професійних працівників на підприємствах, в центральних і місцевих органах влади.

Другим блоком виступає блок, що формує фінансово-кредитний механізм регіонального природокористування. Саме такий механізм:

– формує і регулює фінансові потоки, що наповнюються централізованими надходженнями на охорону і покращення регіонального навколишнього середовища, платежами за погіршення якості й самовільне використання природних ресурсів;

– утворює фінансові кошти регіональних екологічних фондів і організовує їх ефективний рух і витрачання.

Третім блоком екодіяльності виступає екологічний аудит. Його метою є оцінка відповідності навколишнього середовища території вимогам законодавчих і нормативних актів, критеріям ефективності у сфері охорони навколишнього середовища й екологічної безпеки [3]. На наш погляд, окрім традиційних завдань, що визначають екологічний стан і природоохоронну діяльність конкретної території, рахунково-перевірочний ареал екоаудиту сприяє об'єктивному виявленню стану і резервів конкурентоспроможності суб'єктів господарювання у сфері ресурсокористування.

Четвертий еко-маркетинговий блок формується під впливом інтересів регіонального відтворювального процесу. Функції саме цього блоку безпосередньо впливають на підвищення конкурентоспроможності підприємств і господарських територій. Окрім цього, маркетинговий блок залишається сполучною ланкою між підприємствами й торгівлею, формує канали руху товару: традиційної та екологічно чистої продукції. Уявлення про екологічні аспекти конкурентоспроможності великих міжнаціональних фірм – виробників здобули певну популярність [4].

Механічне перенесення цього уявлення на регіональний рівень неправомірне з причини значних відмінностей у самоорганізації. Разом з тим, з допущенням розгляду регіону як організованої сукупності господарських суб'єктів з'явилась можливість застосувати зв'язаний в цьому питанні підхід. Для реалізації екологічної параметризації конкурентоспроможності необхідний широкий набір показників, за допомогою яких можна було б чітко відрізнити екологічні позитивні зміни від істотних деструктивних змін. Тут найбільш прийнятним є зв'язаний аналіз показників екологічної діяльності в середовищі ресурсощадження.

Метод дозволяє встановити залежність між різними компонентами регіональних систем,

враховувати сукупну дію багатьох чинників, ранжувати залежність за величиною власних критеріїв значущості конкурентоспроможності. Загалом це веде до можливості індикації регіональних систем за еколого-економічними показниками конкурентоспроможності.

На жаль, еколого-економічні показники досі не включено й до Звітів про конкурентоспроможність регіонів України, які щорічно складаються Фондом ефективного управління [5], тоді як соціальні, економічні та екологічні проблеми є взаємозалежними, тому уявлення про конкурентоспроможність регіону, на наш погляд, доцільно розглядати саме з урахуванням характеристик еколого-економічного розвитку, тому що це узгоджується з ідеологією сталого розвитку, яка передбачає збалансоване поєднання інтересів населення, бізнесу в умовах підтримання привабливого для життя стану навколишнього середовища.

В наявних підходах, що використовуються сучасними експертами при оцінці конкурентоздатності регіону, враховуються такі економічні (ступінь економічного розвитку регіону, ступінь ресурсозбереження та ефективності природокористування, ступінь інноваційно-інвестиційної активності) та соціальні показники (ступінь розвиненості людського потенціалу, тобто забезпеченість мешканців соціальними та публічними послугами, що визначають рівень життя населення території), тоді як екологічна конкурентоспроможність припускати також можливості регіону для створення сприятливого середовища проживання в умовах підвищення економічної продуктивності діяльності бізнесу та зростання соціального захисту населення [6].

Управління екологічним іміджем регіону полягає у забезпеченні визнання екологічно позитивного образу території. Практичний досвід демонструє, що це досить низьковитратна стратегія, тому що вона не потребує суттєвих змін екологічної управлінської інфраструктури, ресурсів на формування інших додаткових факторів привабливості, отже концентрує зусилля на покращенні комунікативних аспектів.

Ключові параметри екологічно позитивного іміджу регіону мають стати індикаторами зростання його конкурентоспроможності з урахуванням екологічних факторів. Серед них доцільно визначити наступні: екологічна якість життя, розташування житлових, культурних, оздоровчих, спортивних об'єктів, парків, скверів у екологічно сприятливих районах міста; екологічно чисті умови роботи на підприємствах міста – відносно низький рівень надходження забруднювальних речовин в атмосферне повітря, водні об'єкти земельні ресурси в зонах проживання відпочинку та роботи жителів; доступність задоволення функціональних різнобічних потреб екологічно чистими товарами та товарами екологічного призначення відносно певних рівнів

екологічних параметрів якості й ціни товару для мешканців; екологічне виховання, громадянська свідомість, екологічна та природоохоронна активність населення задля підтримки позитивного екологічного іміджу регіону та підвищення його конкурентоспроможності з урахуванням екологічних факторів; кадрові ресурси на всіх рівнях управління регіоном і суб'єктами господарювання, що здатні розв'язувати питання підвищення конкурентоспроможності регіону з урахуванням екологічних факторів, підвищення професійної кваліфікації на основі екологічної складової та адаптації до мінливих умов формування екологічної конкурентоспроможності регіону, товаровиробника й товару; інфраструктура, що забезпечує умови зростання екологічної конкурентоспроможності регіону, товару, виробника; здатність окремих суб'єктів господарювання та регіону в цілому впроваджувати, розвивати високі технології виробництва функціональних товарів з урахуванням відповідних рівнів екологічних індикаторів якості території, товару й товаровиробника; наявні та потенційні можливості залучення та концентрації маси капіталу чинних на території суб'єктів господарювання, а саме власних і залучених коштів; відсутність бюрократизму та корупції в контролюючих органах, раціональність природокористування, ефективність управління, мобільність, чесність. Управління екологічним іміджем регіону полягає у забезпеченні визнання екологічно позитивного образу території.

Практичний досвід демонструє, що це досить низьковитратна стратегія, тому що вона не потребує суттєвих змін екологічної управлінської інфраструктури, ресурсів на формування інших додаткових факторів привабливості, отже концентрує зусилля на покращенні комунікативних аспектів, ефективному інформаційному обміні та пропаганді вже існуючих територій на конкурентних перевагах.

Ключовими параметрами екологічно позитивного іміджу регіону мають стати індикаторами зростання його конкурентоспроможності з урахуванням екологічних факторів. Серед них доцільно визначити наступні: екологічна якість життя, розташування житлових, культурних, оздоровчих, спортивних об'єктів, парків, скверів у екологічно сприятливих районах міста; екологічно чисті умови роботи на підприємствах міста – відносно низький рівень надходження забруднюючих речовин в атмосферне повітря, водні об'єкти земельні ресурси в зонах проживання відпочинку та роботи жителів; доступність задоволення функціональних різнобічних потреб екологічно чистими товарами та товарами екологічного призначення відносно певних рівнів екологічних параметрів якості й ціни товару для мешканців; екологічне виховання, громадянська свідомість, екологічна та природоохоронна активність населення задля підтримки позитивного екологічного іміджу регіону та підвищення його конкуренто-

спроможності з урахуванням екологічних факторів; кадрові ресурси на всіх рівнях управління регіоном і суб'єктами господарювання, що здатні розв'язувати питання підвищення конкуренто-спроможності регіону з урахуванням екологічних факторів, підвищення професійної кваліфікації на основі екологічної складової та адаптації до мінливих умов формування екологічної конкуренто-спроможності регіону, товаровиробника й товару; інфраструктура, що забезпечує умови зростання екологічної конкурентоспроможності регіону, товару, виробника; здатність окремих суб'єктів господарювання та регіону в цілому впроваджувати, розвивати високі технології виробництва функціональних товарів з урахуванням відповідних рівнів екологічних індикаторів якості території, товару й товаровиробника; чинні та потенційні можливості залучення та концентрації маси

капіталу діючих на території суб'єктів господарювання, а саме власних і залучених коштів; відсутність бюрократизму та корупції в контролюючих органах, раціональність природокористування, ефективність управління, мобільність, чесність.

Відповідно, можемо виокремити та структурувати основні пріоритети розвитку еколого-економічної конкурентоспроможності регіонів (рис. 1).

Отже, забезпечення еколого-економічної конкурентоспроможності здійснюється за рахунок розвитку екологічної складової та економічної частини у їх взаємному поєднанні. Забезпечується це шляхом інноваційного розвитку виробничих процесів, процесів відновлення екосистеми та структуризації інститутів управління та інструментів, що будуть застосовані в даному процесі.

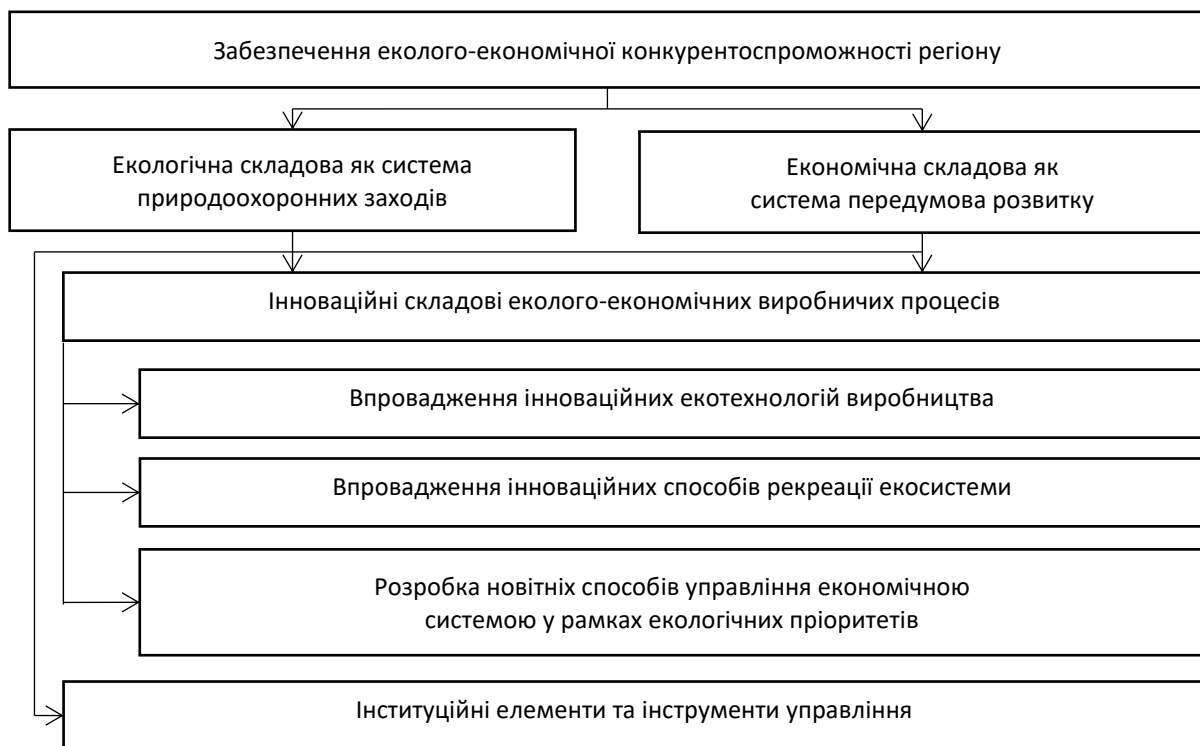

Рисунок 1 – Складові пріоритетів розвитку еколого-економічної конкурентоспроможності регіонів

Джерело: систематизовано автором

Висновки. Екологічні критерії регіональної конкурентоспроможності виступають у якості важливої складової інтегрального показника конкурентоспроможності територіальних одиниць мікро- і мезорівня. Розробка таких критеріїв істотно залежить від розуміння регіону як мікродержавної структури, територіально-системного утворення і квазікорпорації. Перший з них припускає пошук критеріїв екологічної конкурентоспроможності в системі індексзації екологічної сталості території, дії капітальних фондів на екосталість і конкурентоспроможність. Другий підхід

виглядає як суттєва редукція першого, коли на основі коефіцієнта антропогенного перетворення середовища визначаються конкретні позиції регіонів. При сприйнятті регіону як квазікорпорації доцільно спиратися на моделі регіонального господарського комплексу як сукупності чотирьох взаємодіючих блоків. Результатом такої взаємодії стають екологічні параметри конкурентоспроможності, які виявляються в технологіях випуску, фінансування і реалізації продукції.

Література:

1. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2015-201. URL: <http://edclub.com.ua> (дата звернення: 12.07.2019).
2. Потер М. Конкуренция. М., Изд. Дом «Вильямс», 2000. 495с.
3. Сепик Д. Индикаторы конкурентоспособности регионов: европейский подход. *Регион: экономика и социология*. 2005. No 2. С. 197-205.
4. Золотухина А.В. Проблемы инновационного и устойчивого развития регионов. М.: Красанд, 2010. 240 с.
5. Кузьмина Н.Н., Попов Н.А., Кузьмин Д.И. Оценка конкурентоспособности региона с позиций концепции устойчивого развития. *Российское предпринимательство*. 2010. No 7 Вып. 1 (162). С. 143-148. URL: <http://www.creativeconomy.ru/articles/10714> (дата звернення: 12.07.2019).
6. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України URL: http://www.feg.org.ua/docs/FEG_report_2013_body_ukr_web.pdf (дата звернення: 12.07.2019).
7. Аверихина Т. В. Экологические факторы конкурентоспособности товаров и товаропроизводителей. *Економічні інновації*. Випуск 37. Одеса : Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. 2009. С. 5-12.
8. Чечель А.О. Екологізація соціально-економічного розвитку промислових вугільних територій : монографія. Донецьк : Східний видавничий дім, 2011. 234 с.

References:

1. The position of Ukraine in the ranking of countries in the Global Competitiveness Index 2015-2016. Retrieved from <http://edclub.com.ua> [in Ukrainian].
2. Potter, M. (2000). *Konkurentsyya* [Competition]. Moscow: Ed. Home "Williams" [in Russian].
3. Sepik, D. (2005). *Yndykatory konkurentosposobnosti rehyonov: evropeyskyy podkhod. Rehyon: ékonomyyka y sotsyolohyya* [Indicators competitiveness regions: evropeyskyy approach]. Novosibirsk: Region: Economics and Sociology [in Russian].
4. Zolotuhyna, A. V. (2010). *Problemy ynnovatsyonnoho y ustoychyvoho razvytyya rehyonov* [Problems Innovatively and regions of sustainable development]. Moscow: Krasand [in Russian].
5. Kuzmina, N. N., Popov, N. A. & Kuzmin, D. I. (2010). *Otsenka konkurentosposobnosti rehyona s pozytsyy kontseptsyy ustoychyvoho razvytyya* [Comments competitiveness of the region of positions with the concept of sustainable development]. Retrieved from <http://www.creativeconomy.ru/articles/10714> [in Russian].
6. Report on the Competitiveness of Regions Ukraine. Retrieved from http://www.feg.org.ua/docs/FEG_report_2013_body_ukr_web.pdf [in Ukrainian].
7. Averyhyna, T. (2009). *Ekolohycheskye faktory konkurentosposobnosti tovarov y tovaroproizvodyteley* [Environmental factors tovaroproizvodyteley competitiveness of goods]. Economic Innovation: Odessa Institute of market problems and economic and environmental research of Ukraine [in Russian].
8. Chechel, A. (2011). Greening of socio-economic development of the coal industry areas. Donetsk : East Publishing House [in Ukrainian].

